

2 Crisi, pobresa i infància

L'article fa èmfasi en el concepte de pobresa dinàmica i exposa les múltiples cares i dimensions que té, i com l'empobriment afecta la infància, etapa de la vida en la qual la relació amb el propi entorn és fonamental.

La pobresa a Catalunya, un abans i un després de la crisi

**Laia Pineda
i Anna Tarrés**

Sociòlogues i membres de l'equip del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD)

A Catalunya hi ha moltes llars pobres. N'hi ha hagut abans de la crisi, i malauradament, des de l'esclat de la crisi a mitjan 2008, el nombre no ha parat d'incrementar-se. Com afecta això les aules escolars? O no les afecta? I el procés educatiu?

En aquest article volem posar l'èmfasi en el concepte de *pobresa dinàmica* i en la comprensió del seu abast. Per fer-ho, ens referirem a l'única font de dades disponible per a l'estudi de la pobresa dinàmica al nostre país, el Panel de Desigualtats Socials a Catalunya¹ (PaD) de la Fundació Jaume Bofill.

La pobresa en xifres²

Durant els anys de bonança econòmica, la taxa de pobresa es va mantenir estable entorn del 18,5%, però l'esclat de la crisi ha fet disparar les xifres, les quals ara situen les taxes de pobresa al 20,4%. Avui, un de cada cinc catalans viu sota el llindar de la pobresa.

1. Per a més informació sobre l'enquesta PaD podeu consultar aquest web: <www.obdesigualtats.cat>.

2. Font: PaD i Taula d'Entitats del Tercer Sector Social de Catalunya.

Qui és pobre?

Anomenem pobres aquelles llars que tenen un *nivell d'ingressos per sota del 60% de la renda mediana de la població a Catalunya*, que és el llindar a partir del qual classifiquem els que estan per sobre o per sota de la línia fronterera de la pobresa.³

Des d'aquest punt de vista, la pobresa és sempre *relativa*, ja que el càlcul de la *mediana* sempre serà el resultat de sumar totes les rendes de totes les llars i de buscar el nivell de renda «més comú» al conjunt de llars. Això fa que si la renda del país augmenta, també augmenti proporcionalment la xifra que es pren de mesura per indicar el llindar de pobresa, reflectint la millora del nivell de vida de la població. Si la renda disminueix, també ho farà el llindar de la pobresa.

És a dir que hom és pobre en comparació amb el nivell de riquesa del seu context immediat. Així, el llindar de pobresa de Catalunya pot ser diferent del d'Espanya, de la Unió Europea o de qualsevol altre país del món.

Què és la pobresa?

La pobresa té múltiples cares o dimensions i, sovint, la dinàmica social fa que moltes dimensions acabin coincidint en un mateix context familiar. Quan això passa, podem observar que les dificultats de les persones per sortir-se'n són molt més grans.

La pobresa no té només una dimensió *econòmica*. Aquesta és una mirada molt restringida. La pobresa pot ser també *relacional*, d'aquelles persones que pateixen solitud i no tenen una xarxa social mínima sobre la qual recolzar-se; *cultural*, en contextos educatius molt limitats, en els quals l'accés a llibres o contes –o al mateix llenguatge!– i al coneixement resulta més difícil; etc.

3. Hi ha altres maneres de calcular la pobresa, però l'anàlisi de la pobresa a partir del 60% de la renda mediana del territori analitzat és la fórmula més estesa en els estudis més recents.

La pobresa com a estat transitori o com a realitat persistent

La pobresa és una realitat *dinàmica*. A algunes persones els afecta de manera temporal, mentre que per a altres és una situació *persistent en el temps*. Cada vegada que fem una *foto fixa* per poder quantificar el fenomen, ens oblidem que la vida s'assembla molt més a una *pel·lícula* que no pas a una foto fixa. Amb les xifres de «foto fixa», no podem saber quins pobres surten a una foto, i quins ho fan a totes les fotos i en tots els àlbums!

Quan ens acostem al dinamisme de la pobresa, hi veiem que els joves i la gent gran són els més afectats. En molts casos, la pobresa entre la gent jove està relacionada amb les dificultats econòmiques d'haver-se independitzat. Però des de la condició de «jove» és més fàcil sortir de la pobresa que des de la condició de «persona gran». Per a les persones grans, la conseqüència de la pobresa és molt més greu que per a la resta de la població, ja que les llars amb persones grans pobres es mantenen pobres al llarg del temps.

Però no és per ser jove o gran que algú és pobre. S'és pobre quan aquestes etapes coincideixen amb altres condicions, com ara les dificultats econòmiques.

Dones, en xifres⁴

A Catalunya, més del 22% de les llars representades per una dona són pobres. En canvi, en les llars que tenen un home al capdavant, les llars pobres no arriben al 17%. Les dones ho tenen més difícil per sortir de la pobresa.

Influència de l'origen⁵

Els immigrants doblen els riscos de pobresa del conjunt de la població i tenen moltes dificultats per sortir-ne. El risc de pobresa persistent entre africans i asiàtics és de més del 80%.

4. Font: PaD Ayllón, S. i Ramos, X. (2008).

5. Font: PaD Ayllón, S. i Ramos, X. (2008).

Foto: Xavier Bosch Subiràs

Amb un sou no n'hi ha prou⁶

Avui dia, un sou sol no eximeix de la pobresa: el 62% dels ocupats que viuen en llars pobres, viuen en llars amb només un sou. A més, el 32% de les llars catalanes tenen la percepció d'arribar a finals de mes amb dificultat o molta dificultat.

Atur i manca de prestacions econòmiques⁷

Actualment, a Catalunya hi ha més de 600.000 persones a l'atur i només 247.851 persones cobren el subsidi d'atur. D'aquestes, el 70% que cobren l'atur (173.495 persones) deixaran de rebre el subsidi entre l'octubre del 2011 i el març del 2012.

I hi ha 336.797 persones que no cobren l'atur a Catalunya, de les quals 161.262 no tenen cap cobertura.

El juliol del 2011 rebien la prestació de l'RMI 34.535 perceptors, 12.500 més que el 2009.

L'estudi de la pobresa dinàmica posa de manifest com *la inactivitat laboral i l'atur* és una de les dificultats més importants per sortir de la pobresa. Un dels reptes principals és, per tant, com ens organitzem com a societat per afavorir processos d'inserció laboral reeixits.

6. Font: PaD Ayllón, S. i Ramos, X. (2008).

7. Font: Taula d'Entitats del Tercer Sector Social de Catalunya (2011).

La privació

Actualment, moltes llars catalanes estan lleugerament per damunt de la línia de la pobresa i, malgrat no poder-les comptabilitzar com a pobres, també pateixen dificultats econòmiques importants que des del PaD es poden veure a través de l'estudi de la *privació*. Com s'arriba a final de mes quan no hi ha recursos suficients? En força llars el dia a dia se supera a través de limitar, fins potser fer desaparèixer, la carn o el peix de la dieta, les activitats extraescolars dels infants o la participació en altres activitats culturals.

L'encariment sense precedents del preu de l'habitatge els darrers anys del *boom* immobiliari ha produït nivells importants de privació, sobretot per sobreendeutament de les famílies. Quan aquest sobreendeutament es combina amb la pèrdua del lloc de treball, el risc d'insolvència econòmica augmenta, i malauradament es tradueix fàcilment en la pèrdua de l'habitatge.

La pobresa infantil

I per què no hem parlat dels infants fins ara? Perquè la pobresa infantil no és sinó l'última baula de la cadena que comença per la pobresa dels seus pares o tutors. No podem mirar els infants de manera aïllada. Per estudiar la pobresa infantil, cal conèixer el context de llar de què formen part.

La infància és l'etapa en la qual la dependència de l'entorn és més important i en la qual encara no es disposa d'eines ni possibilitats de bastir un projecte vital propi. Per això la dependència dels infants del context on han nascut, o de les vicissituds de la vida dels seus pares, els manté indefensos davant les situacions de pobresa.

La bibliografia científica que tracta de la pobresa infantil adverteix de les conseqüències que patir una situació de pobresa persistent durant la infantesa té en les oportunitats vitals futures dels infants. Per això, la pobresa infantil, per les mateixes característiques de la infància, té unes conseqüències vitals molt més grans que la pobresa en altres etapes de la vida.

Pobresa infantil, en xifres⁸

La pobresa infantil a Catalunya s'ha disparat els darrers anys, i ha passat del 17,6% al 23,4% entre 2008 i 2009. Avui, pràcticament un de cada quatre menors és pobre a Catalunya. Aquestes xifres ens situen per sobre de la mitjana de la Unió Europea.

A més, l'abandonament escolar prematur, les dificultats més grans d'accés a activitats extraescolars i els problemes de salut mental vinculats a la infància, serien factors que condicionen de manera molt important les oportunitats de futur dels infants pobres.⁹

El retorn a la comunitat

El futur econòmic d'una societat depèn de la seva capacitat per aprofitar els actius de què disposa, i el principal actiu de les societats és la seva població. En aquest sentit, quan s'aconsegueix que un infant en situació d'adversitat tiri endavant, se'n beneficia el nen, però se'n beneficia també el conjunt de la societat, actual i futura.

La pobresa infantil suposa un elevat cost econòmic per al futur que cal evitar mitjançant actuacions decidides fent servir tots els recursos al nostre abast. Més enllà de les mesures que l'Administració pública ha de prendre per contenir-la, les escoles, les famílies i tots nosaltres com a individus podem incidir en la seva eradicació.

8. Font: *Diversos autors* (2011, abril).

9. Font: Mari-Klose, P. (2010).

Lectura recomanada

Diversos autors (2011, abril). «Propostes per a l'atenció a la pobresa infantil: Document recull d'intervencions i conclusions de la jornada sobre la pobresa infantil a Catalunya». Fundació Pere Tarrés, FEDAIA i Càritas Catalunya. Barcelona, 17 de desembre 2010.

El podeu trobar en PDF a:

<https://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2F%2Fwww.peretarres.org%2Fmails%2Fprojectes_socials%2Fpobresa_infantil%2FJor_pobresa_infantil.pdf>.

Vèncer la pobresa

El dinamisme de la pobresa fa que sigui possible entrar en estats de pobresa, però també sortir-ne. El foment de valors i pràctiques que posin les persones que conviuen a l'aula o a l'escola –o que comparteixen escala o veïnatge– en el centre d'atenció pot activar iniciatives i recursos que transformin la nostra realitat més propera, sobretot si entenem que la pobresa no és només la manca de diners per abastir-nos dels béns més bàsics, sinó que també hi ha la pobresa del llenguatge (per la qual cosa toca fer una aposta decidida per la conversa i la lectura!), la pobresa cultural (traquem màxim partit de les nostres biblioteques municipals, del teatre *amateur*, de les exposicions), o la pobresa social o relacional (estiguem atents al que passa al nostre voltant, apropem-nos als veïns, siguem vigilants a promoure la barreja social i cultural).

Com a docents, ens podem plantejar com millorar la riquesa relacional dels infants. Ens hem de plantejar com incrementar la seva riquesa creadora. L'escola ha de fer multiplicar les múltiples riqueses que els infants tenen.

Com a pares i mares, podem invertir esforços per crear una xarxa familiar al voltant de l'escola en la qual la comunicació, la solidaritat i l'intercanvi siguin els protagonistes: mitjançant el temps compartit, l'organització de sortides familiars on tothom tingui cabuda, la do-

nació de roba que ha quedat petita, de jocs que tinguem oblidats al fons de l'armari, de llibres que no llegirem més, i un llarg etcètera!

Al nostre abast tenim el posicionament, les actituds i les accions que puguem fer tots i cadascun de nosaltres davant les situacions de pobresa i, molt especialment, davant els infants. Mantenir una actitud exigent amb la qualitat del nostre sistema públic sanitari i d'ensenyament, perquè no sigui exclouent ni segregador (participem a les manifestacions, donem suport a plataformes com Som Escola, associacions educatives i culturals...), és una manera relativament senzilla, però possible, per concretar el nostre compromís en la lluita per vèncer la pobresa.

Conèixer la nostra realitat: un punt de partida imprescindible

L'enquesta PaD ressegueix la vida de 2.000 llars catalanes i les més de 4.500 persones que les conformen des de fa ja deu anys. A través d'aquesta mirada és possible estudiar el dinamisme de la pobresa i l'afectació present i futura sobre infants i grans.

Els propers anys, el PaD podrà oferir xifres i mostrar les conseqüències que aquestes dificultats d'avui, si no hi posem solució, significaran per als joves i adults del demà.

Referències bibliogràfiques

- AYLLÓN, Sara; RAMOS, Xavier (2008). «Dinàmica de la pobresa. Qui entra, qui surt i qui es queda a la pobresa?», a: Fundació Jaume Bofill (ed.). *Condicions de vida i desigualtats a Catalunya, 2001-2005*. Volum I, capítol 1. (pàg. 17-112). Col·lecció Polítiques, 65, Barcelona: Mediterrània i Fundació Jaume Bofill.
- DIVERSOS AUTORS (2011, abril). *Propostes per a l'atenció a la pobresa infantil. Document recull d'intervencions i conclusions de la jornada sobre la pobresa infantil a Catalunya*, Fundació Pere Tarrés, FEDAIA i Càritas Catalunya. Barcelona, 17 de desembre 2010. Es pot consultar a: <https://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2F%2Fwww.peretarres.org%2Fmails%2Fprojectes_socials%2Fpobresa_infantil%2FJor_pobresa_infantil.pdf>.
- MARÍ-KLOSE, Pau (2010). «La situació de la pobresa infantil a Catalunya», a:

Jornades «La pobresa infantil a Catalunya: situació actual i estratègies de superació, mimeografia».

PINEDA, Laia (2009, maig). «El miratge de la igualtat en temps de bonança econòmica», a: *Quaderns d'Acció Social i Ciutadania*, núm. 5: *Sortir de la pobresa, lluitar per la inclusió* (pàg. 37-39).

SILVA, Beatriz (2010). «La pobreza infantil se dispara en Cataluña por efecto de la crisis» [article en línia], a: *Canal Solidario* [data de consulta: 13 d'octubre de 2011]. Es pot consultar a: <<http://www.canalsolidario.org/noticia/la-pobreza-infantil-se-dispara-en-cataluna-por-efecto-de-la-crisis/25436>>.

TAULA D'ENTITATS DEL TERCER SECTOR SOCIAL DE CATALUNYA (2011, octubre). «La pobreza a Catalunya en dades» [article en línia]. *Donemelmillordenosaltres* [data de consulta: 13 d'octubre de 2011]. Es pot consultar a: <http://www.donemelmillordenosaltres.cat/index.php?option=com_content&view=article&id=7&Itemid=8>.

Triptics del PaD (febrer de 2011, núm. 18). Barcelona: Fundació Jaume Bofill. Es poden consultar a: <<http://www.obdesigualtats.cat/index.php?cm=06.13>>.